

ספר עמוד חמישי ראים

איסורים שאדם עושה בהם רע לשמים ולבריות ואינו גוזל ונהנה ממון. ויש בו חמשה ווין:

(א) סקילה. (ב) הרג. (ג) חנק. (ד) חיובי לאוין. (ה) חיובי עשה.

ו ו

סימן קעד [נח]

(א) סקילה. המקלל אביו ואמו. ויראת מאלהיך שלא לקלל אביך ואמך דתנן בפ' ד' מיתות בסנהדרין [י"ג א'] אלו הן הנסקלין המקלל אביו ואמו ותנן [פ"ו א'] המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם קללם בשינוי (א) ר' מאיר מחייב וחכמים פוטריין. ושעמיהו דרבנן כדתניא בגמרא ר"מ ב"ר יוסי אומר בנקבו שם יומת מה ת"ל שם לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם ותניא איש איש כי יקלל אביו ואמו מות יומת מה ת"ל לרבות בת פו' אשה.

יש (ב) לשאול אמאי לא מתמה תלמודא הכא כדמתמה בתחלת תמורה [י' ג'] כדתניא אם חמר ימיר לרבות את האשה ופרכינן טעמא דרבי קרא הא לאו הכי אמרינן אשה לא לקי והא תני דבי ר' ישמעאל איש או אשה כי יעשו השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. יש לתרץ לפי שאין דרך אשה לקלל שהרי בבית בעלה רגילה ועומדת ואין לה משא ומתן עם אדם כאיש הוצרך לרבות אשה. לרבות טומטום ואנדרוניס. אשר יקלל את [אביו ואת] אמו אין לי אלא אביו ואמו ואביו בלא אמו או אמו בלא אביו מניין ת"ל אביו ואמו קלל אביו קלל דברי ר' יאשיהו ר' יונתן אומר אינו צריך משמע שניהם כאחת ומשמע אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדו. מות יומת בסקילה או אינו אלא כאחת מכל מיתות האמורות בתורה נאמר. כאן דמיו בו ונאמר באוב וידעוני דמיהם במ מה להלן בסקילה דכתיב כהוא ביהדיא בסוף קדושים תהיו ואיש או אשה כי יודה בהם אוב או ידעוני מות יומתו באבן ירגמו אותם דמיהם במ אף כאן בסקילה עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל [ואם] (ג) היה אביו נשיא או דין הרי הוא בכלל ונשיא בעמך לא תאור אינו לא דין ולא נשיא מנין הרי אתה דן בנין אב משניהם וכו' ומסקינן ולכתוב רחמנא נשיא לא תאור וחרש לא תקלל א ל ה ים למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו לאביו ולר' עקיבא דאמר אלהים קדש נפקא ליה לכתוב רחמנא (ד) לא תקל לא תקלל למה לי. לא ב' ו' [ולאמו].

יש לתמוה אמאי לא נפקא ליה מדתניא בעמך כל שבעמך והרי אביו בכלל והאי בעמך מוקמינן אאב בכמה מקומות להתיר שאינו עושה מעשה עמך ולקמן מיתתי לה במקלל חברו [ס' קפ"ט] והמקלל אפילו אחרי מיתה חייב כדתניא בסנהדרין פ' אלו הן הנחנקין [פ"ה ג'] זה חומר במקלל מבמכה שהמקלל לאחר מיתה חייב והמכה פטור ואם אביו עברין על דברי תורה אפילו בעבירה אחת ולא עשה תשובה אינו מוזהר עליו כדאמרינן בכמה מקומות בתלמוד בעמך בעושה מעשה עמך (ה).

תועפות ראם

(א) ציטונו כל' ועיין ס' ר"ז אות ג'. (ב) מכלן עד שומטם ליתא בגדפס ועי"ש בחולד"ה לרבות וצבאור תי' רבינו עיין להלן ריש ס' ר"ז מש"ס ובמנפס איתן לסנהדרין שם תי' עפ"י ג' רש"י ריש תמורה דלא איתקש רק בדבר שיש בו מעשה וא"כ הכא גבי קללה ליכא מעשה והריטב"א בחי' לקדושין ג' א' כ' דמשום דאיתקש אשה גבי כבוד משום דלין ספק צידה לעשות אלוסרין קרא לרצוין לקללה כו' ולא מחזור עכ"ל. (ג) הוספתי כל אלה עפ"י הגדפס כי הדף הזה צ"ל נקדע ומוטושטס. המעתיק. אבל העתיק בשיבוש וי"ל [אם] ה' אביו דיין או נשיא ה"ה בכלל כו'. (ד) נוסחת הגדפס היא לכתוב רחמנא אלהים ונשיא בעמך לא תאור. לא תקלל למ"ל כו' והשם חדש כ' שם סוף דבר דגירסת רבינו לא מלאחי בשום מקום וכעת זכינו לראות כאן דגס גירסת רבינו כמו שהוא לפנינו בגמרא ומש"כ כלא ים לתמוה כו' עד חבירו חסר בגדפס וי"ל דמש"כ דתניא בעמך כל שבעמך דהו' מ"ש בת"פ פ' קדושים לא תקלל חרש חין לי חרש מנין לרבות כל אדם ח"ל ונשיא בעמך לא תאור דר"ל בעמך כל שבעמך ועיין להרמב"ן שם בפ' התורה שז' ע"ד הח"כ אבל המדרש בגמרא אינו כן כו' ומלת בעמך נדרש בעושה מעשה עמך להוסיף הרשעים עכ"ל וא"כ מיושב תמיהת רבינו לפ"ד הרמב"ן חולס בס' קפ"ט אות ג' כחצתי דגס בתלמוד שלנו נדרש בעמך כל שבעמך לפי גירסת היראים שם וכבר כ' הלב שמח במלות ג"ת ש"ח ש"ס שאין ציניהם מחלוקת כלל דכל אדם דדרשין היינו מיתורא דהו' כפי דלימא ונשיא לא תאור מאי בעמך לרבות כל שבעמך. ועושה מעשה עמך ממשמעוהא הוא דורא מו שאינו עושה מעשה איהם עם חין לכלול עומסם בכלל אחד ובשם אחד ועוד דקאמר עמך ציטונו דמשמע העם הכשר אשר בו תתפאר ויקרא על שמך ונפקא מינה דהגסו תרי לשני כלוה איתגבו מר דריש יתורא ומר דריש משמעוהא ותרוויכו איתגבו עי"ש. (ה) לא תאור שאינו עושה תאור עכ"ל היראים הגדפס ועיין שם חדש שם שפ"י מש"ר שאינו עושה תאור היינו מן התורה אבל מדרבנן איסור. איכא וקסברת הרמב"ם

ספר עמוד ה איסורים שרע לשמים ולבריות יראים פר

וו שני

סימן קעה [ימה]

והשני הרג, אחד. לא תרצה הוזהר היוצר על הרציחה בעשרת הדברות ראשונות והאחרונות דכתיב לא תרצה וענש באלה מסעי כל מכה נפש לפי עדים ירצה את הרוצח ורציחה נקראת בכל דבר שאדם נהרג בו כדכתיב ואם בכלי ברזל הכהו וימות רוצח הוא וכתיב ואם בכלי עץ הכהו וימות רוצח וכתיב ואם בשנאה יהדפנו וגו'. ותניא בספרי. הרי אתה דן בנזין אב מביניהם (א) הצד השווה שבהם שמחמת הממיתו מת וחייב. אפילו גוסס דאמרינן רוב גוססין למיתה חייב ההורגו כדאמרינן באלו הנשרפין [ט"ז ח"א] בגוסס בידי שמים כולי עלמא לא פליגי דחייב. והיינו דתנן בשבת בהשואל [ק"ז ח"א] המעמיץ עיניו של מת עם יציאת נשמה הרי זה שופך דמים, והרודף אחר חבריו להורגו או בא לנזול לו ממונו בכלי זיינו רשאי הנרדף (ב) להורגו כדכתיב ואם במחתרת ימצא הנגב וגו'. ותנן בפ' בן סורר ומורה [ע"ז ח"א] הבא במחתרת נידון על שם סופו. ומעמא מפרש רבא בגמרא אין אדם מעמיד עצמו ויודע שיעמוד בעל המסון ועל דעת להורגו חולק ואמרה תורה הבא להורגך השכם להורגו. והמוטר חברו ביד עובד כוכבים אפי' בדבור נקרא רודף מזה (ג) הטעם כיון שאם יעמוד אדם עצמו על ממונו יהרגוהו כאלו להורגו מסרו. והיינו דתנינן [ע"ז כ"ז ח"א] המניין והמסורות מורדין אבל לא מעלין. ואמרינן בב"ק פרק [הגזל (ד) בתרא] [ק"ז ח"א] רב כהנא שמטיה לקועיה דההוא גברא דבעי לחויה תיבנא דחבריה.

תנן [סנהדרין ע"ח ח"א] נתכוון להרוג את העובר כוכבים והרג את ישראל פטור דבעי שיתכן לדבר חייב ואינה נקראת רציחה שלא בישראל דכתיב אשר ירצה את רעהו רציחת (ה) רעהו נקראת רציחה בעובד כוכבים אינה נקראת רציחה. ואפילו ספק הנרדף אם יהרגוהו רשאי הנרדף להורגו אחר שבא עליו כעין שהורגים באים (ו) בכן סורר ומורה כדאמרינן אמר רב כל דאתי עלי במחתרת קמילנא ליה לבר מרב חנינא בר שלמיא (ז) דקים לי בגויה דרחים עלי כרחמי האב על הכן.

תולדות הרציחה. שלא להרוג את העובר כוכבים כדתנן בע"ז פ"ב [כ"ז ח"א] העובדי כוכבים והרועי בהמה דקה לא מעלין ולא מורדין.

וו שלישי

תנן. נגב נפש ומכרה. ומכה אביו ואמו.

סימן קעו [רגנ]

הזהיר הכתוב בעשרת הדברים הראשונים והאחרונים לא תגנובו (א) ותניא באלו הן התחנוקין [פ"ז ח"א] לא

הועפות ראם

הרמב"ם פ"ה מהל' ממרים ה"ב ש' אסור לקלס וגם צם' מנחת חינוך מ' רנ"א כ' דהמקלל אדם רשע פטור אצל אסור מדדבן כמו שכתב. ולענ"ד אין דברי המנחת חינוך מוכרחין ועיין להלן ס"ס קפ"ס ח"א הגר"ד שליט"א ע"ד המנחת חינוך ל"ע מנלן לומר כן ועיין ב"מ מ"ח תולדות בעושה ומ"ק י"ד ב' תולדות מהו עכ"ל.

(א) כ"ה בכ"י בצעות וז"ל משניהם. המעתיק. אצל בספרי איתא בנין אב משלשום והסמ"ג לאוין ק"ס כ' כלשון הכת"י מביניהם. (ב) רשאי הנרדף להורגו. ציבור ווי העמודים דקדק עמשכ"ר הנרדף דהוא לאו דוקא דאפי' אחר נמי רשאי להורגו וחייב להליל הנרדף כדאיתא בסנהדרין ד' ע"ב ב' וז"ל ע"ז ח"א תולדות אף וז"ל מזה דדעת היראים כהלכות הובא בם' לידה לדרך פ' וישלח וצבנהת מנ"מ פ"ה מהל' חובל ומומין ה"י דהרודף אחר חבריו להורגו. הנרדף בעצמו מותר להורגו אף ביכול להלילו בלחוד מאיבריו משא"כ בלחוד ועיין בתי' רעק"א לכתובות ל"ג ב' באורך. (ג) מזה הטעם כו' כ"כ הסמ"ג לאוין ק"ס ע"ז רבינו הרא"ם ובהגמ"י סוף הל' גניזה כתב וכן איתא בירושלמי פ' בן סורר ומורה דכ"ז ע"ג עכ"ל ועיין שו"ת עמודי אש בקונטרס עמודי ירושלים לירושלמי סנהדרין פ"ה ה"ח שביאר שם דכוונת ההגמ"י למש"ש בירושלמי אפילו חוץ למחתרת אין לו דמים לפי שמונו חציב עליו כנופו עי"ש ועיין תשובת מהר"ח לו"ז סי' קמ"ב שהעיר על טעם רבינו דאין נראה שצריך לומר אין אדם מעמיד עצמו על ממונו דכנגד האלכות שיקחו ממונו לא ילחם עכ"ל והמרדכי ס"פ הגזל בחרא כתב ע"ש מהר"ם בר"ב ה"ס דמסור רודף הוא להרוג חבריו דכתיב כחור מכמר כו' כלומר כשישראל מופל כו' עלילות כ"כ עד שהרבה פעמים בל לידו סכנת נפשות ועיין בס"ס לחם חתרים שאלה ה'. (ד) ליתא בכ"י והוספת המעתיק הוא. (ה) עיין מכלילא משפטים פ"ד. (ו) בני אדם כדאמר' בפ' בסו"מ [ע"ב ב' ח"א] כו' כ"ל [הגר"ד]. ודעת רבינו כמש"כ התוס' שם ד"ה כאן דלא כפרס"י. (ז) שילא כ"ה בגמרא לפנינו וכ"ה בירושלמי פ"ה דסנהדרין ה"ח אצל גי' היראים בגדפס וצבנהת' שלמינו ר"ח בר שלמיא שיהי תלמיד רב. (א) תגנוב כל'.

ספר עמוד ה איסורים שרע לשמים ולבריות ראים

168

תגוב בנגוב נפש הכתוב מדבר. או אינו אלא בנגוב ממון אמרת צא ולמד מ"ג מדות שהתורה נדרשת בהן דבר למד מענינו כמה הכתוב מדבר בנפשות דכתיב לא תרצה לא תנאף אף כאן בנפשות. **אין לשאול**. הא שלא בנפשות (ב) טוב להעמיד זה בנגוב נפשות דאי שלא בנפשות הרי כבר אמור. אוהרה למכירה ב' בהר מיני דכתיב לא ימכרו ממכרת עבד. וענש בכי תצא כי ימצא איש נגוב נפש מאהיו וגו'. ותנן באלו הן הנחנקין [פ"ג ז'] נגוב נפש מישראל אינו חייב עד שיכניסנו לרשותו ר' (ג) אומר עד שישתמש בו שנאמר והתעמר בו ומכרו. ואמרין בגמרא ותנא קמא לא בעי עימור ואמרין עימור פחות משוה פרוטה איכא בינייהו וקיי"ל כרבנן. ותנן הגונב את בנו ר' (ד) יוחנן בן ברוקא מחייב וחכמים פוטריין. גנב מי שחציו עבד וחציו בן חורין [וכו'] אבל כלו בן חורין דהוי גר גמור והוי (ה) בכלל בני ישראל ובמנחות פ' כל המנחות [פ"ג ז'] תניא אין לי אלא בני ישראל גרים ועבדים משוחררים מנין ת"ל המקריב. וכיבמות בהערל [ע"ז ז'] ובכריתות שלהי פ"א [ו' ז'] תניא. דבר אל בני ישראל אשה כי תזרע וגו' אין לי אלא בני ישראל גיורת ושפחה מנ"ל ת"ל אשה. טעמא דרבי קרא קאמר (ו) הא לא רבי קרא קאמר גיורת לא הויא ושפחה כיבמות בשאינה משוחררת דאמרי' עלה כי אמרי' ל' מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה הני מילי וכו'. **והא** דפרכין עלה כיבמות גיורת ושפחה בת מיכל תרומה נינהו אתמחה אגירות פריך ולא פריך אשפחה ושפחה אנב ריהטא נקמא. דכיון דאוקימנא בשאינה משוחררת בת מיכל תרומה היא דהא אכלה בתרומה דרבה שהיא קנין (ז) כספו ואע"פ דגיורת דאיתא בתרומה אם נשאת לכהן בנתגירה פחות מבת ג' ר"ש בן יוחאי דמכשיר ב' יוחסין [ע"ה ז'] ההיא ודאי דלאו כוותיה פרכי' לה. וי"ל כיון דכתיב מאהיו מבני ישראל משמע כל שיש לו אחווה (ח) ההיא דחציו עבד וחציו בן חורין לישא שפחה אינו יכול משום לא יהיה קרש מבני ישראל [גיטין מ"א ז'] ההוא נמי יש לוטר טעמא אחרינא שתלה הכתוב בקדשות משמע כל שיש לו טהרה וקדושה אפילו גר ומשוחרר.

ויש לשאול, מהא דבמנחות מוקמינן ריבוייה דבמשוחררים ולא מרבינן שאינן משוחררים ובכריתות (ט) מוקמינן ריבויא דאשה בשאינה משוחררת. ומנ"ל דבחנק כדתניא בד' מיתות כל מיתה האמורה בתורה סתם אי אתה רשאי להחמיר עליו אלא להקל עליו דברי ר' יאשיהו ר' יוחנן (י) אומר לא מפני שהיא קלה אלא כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק. ופי' ר' הבער נאמר מיתה בידי אדם (יא) ונאמר מיתה בידי שמים מה מיתה האמורה בידי שמים אין בה רועם אף מיתה האמורה בידי אדם אין בה רועם.

סימן קעז [נט]

מכה אביו ואמו. ויראת מאלהיך ותקיים אשר צוה שלא יכה אדם אביו ואמו והזהיר שלא יכה (את) את חבירו ב' כי תצא דכתיב ארבעים יכנו לא יוסיף ואביו ואמו בכלל. ועונש בואלה המשפטים שנאמר מכה אביו ואמו מות יומת. ומנ"ל דבחנק דכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק כאשר פירשתי למעלה בסמוך. אביו בלא אמו (א) נפקא לן מדר' יונתן מדלא כתיב

תועפות ראם

(ב) פ' דהא אין חיוב מיתה אלא בנגוב נפש ומכרו נמל דבגובה לחד עדיין אין חיוב מיתה וא"כ אין זה מענין לא תרצה לא תנאף ע"ז מתוך טוב כו' ובגדפס חסר כ"ז. (ג) לפיכך ר' יודא. (ד) לפיכך ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן ז"ל אצל כמשה שצירוסלמי וספרי כגו' רבינו. (ה) ז"ל הו' ועי"ש בתוס' פ"ז ח' ד"ה בני שכתב ושמאל כלל הכי יש שום רבין דמרבינן מיניה גרים ומשוחררין ורבינו כלן כתב וי"ל כו' וכ"כ הברכ"י ח"א סי' תר"מ דמרבינן גר מדכתיב מאחיו כי אחיו הוא צמח כמשמעות הכריתות סנהדרין פ"ה ט"ז ועי' לעיל סי' ת"מ מש"כ. (ו) קרא קאמר. תיבת קאמר כ"ל דמותר ומש"כ ושפחה כיבמות כו' כ"ל דל"ל ושפחה בכריתות כו' מדאמר דלמרבינן עלה כי אמרינן כו' וביבמות ליתא כ"ל בכריתות ואין לומר דגו' רבינו היתה ביבמות כי אמרינן כו' ז"ל דלח"כ כתב רבינו והא דפרכין עלה ביבמות כו' משמע דלעיל מיניה בכריתות קאי וכ"כ להלן ובכריתות מוקמינן רבויא כו' ובגדפס חסר כל הענין. (ז) כספו. ואע"פ דגיורת איתא בתרומה כו' לר"ש כו' כ"ל. (ח) אחוה כ"ל. (ט) ובכריתות כ"ל ועיין תוס' יבמות ע"ד ז' סד"ה ושפחה מנין ובתוס' כריתות ז' ז' ד"ה אימא, תימא כו'. (י) יונתן כ"ל. (יא) שמים ונאמר כו' בידי אדם כ"ל.

(א) ואמו בלא אביו נפקא לן לר' יונתן כו' ולר' יאשי' יליפינן ליה כו' כ"ל ור"ל משום דמקשינן הכאה לקללה וכ"כ התפא"י בפיה"מ שו"מ ז"מ פ"ה סוף אות ד' דר' יאשי' ס"ל כמ"ד מקשינן הכאה לקללה וכ"כ בם' הליכות אלי כלל שם"ח ועפ"י כתב בם' חקרי הלכות סי' כ"ו להקשות לר' אליעזר דס"ל ב"ק ד' קי"ו קרקע נגזלת דדריש ר"מ ומיילא ידרוש ג"כ הכתוב בשבועת כבוי נפש כי תשבע לבטא בשפחים וגו' ברו"מ וריב"ז כר"ע שבועות כ"ו ח' ואחי המיעוט דבכר מצוה ויקשה למ"ל מיעוטא ע"ז הא מדכתיב או לרבות הטבת אחרים שמעינן לה ועל"ל דלא דרש או דכתיב קרא לחלק כר' יאשי' וכמו שכתבתי כ"ז מסוגיית הגמרא שבועות כ"ו כ"ז והנה לפרש"י יבמות ק"א ח' ד"ה איתקש דסיקס הכאה לקללה הוא משום דדרשינן סמוכין ובשבת כ"ה ז' אומרינן ז"ל כלאים בלגית ופרש"י דלא דרשי סמוכין

כפר עמוד ה איסורים שרע לשמים ולבריות ראים פה

יחדו. ולר' יאשיה [דילפנין] (ב) ליה מקללה ובקללה פירשונה למעלה. ותנן באלו הן הנחנקין [פ"ט ז'] המכה אביו ואמו אינו חייב עד שיעשה בהן חבורה והמכה לאחר מיתה פטור. מנ"ל דאמר קרא מכה נפש בהמה ישלמנה [פירוש] עושה בה חבורה דכתיב נפש דמשמע הוצאת דם דכתיב כי הדם הוא בנפש וכפר ואם אינו ענין לבהמה דאי נמי הכחשה באבנים חייב תנחו לענין נפש אדם. (ו) הכי דרשינן לה באלו הן הנחנקין [פ"ד ז'] ואיבעיא להו בן מהו שיקיז דם לאביו רב (ג) חנינא אמר מותר דכתיב ואהבת לרעך כמוך רב דימי בר חנינא אמר מכה אדם ומכה בהמה מה בהמה לרפואה [פטור] אף אדם לרפואה פטור. והמכה אביו רשע חייב ואע"ג דפטרי ליה לעיל [סי' קע"ד] במקלל דכתיב בעמד לא תאור לא מקשינן הכאה לקללה (ד) דקיי"ל כר"י דתנא דברי ר' ישמעאל [פ"ט ז'] אין הבן נעשה שליח להכות לאביו חוץ ממסית ומדיח שהרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו. ואע"ג דסתם לן תנא דלא כר"י [ו] מקשינן הכאה לקללה מדלא קתני חומר במכה במקלל שהמכה עשה בו שאינו בעמד [כבעמד] ובמקלל לא עשה בו אלמא מקשינן הכאה לקללה כסתם משנה. וכן פסקתי לפנינו בלאו דלא יוסיף [סי' י"ו] ותנן ביבמות פ' ביצד [כ"ג א'] מי שיש לו בן מכל מקום חייב על הכאתו וקללתו ובנו לכל דבר הוא חוץ מי שיש לו בן מן השפחה ומן הנכרית. רב פפא לא שביק ליה לבריה למישקל (ה) מר בריה דרבינא לא שביק ליה לבריה למפתח בושחה משום ולפני עור לא תתן מכשול.

הועפות ראו

סמוכין וידוע דטוב לה"ר מנ"ש אר"א דשמותי הוא פי' מתלמידי ז"ש כמבואר בזו"ר ז' ב' תוד"ה ואומר וכיון דב"ש לא דרשי סמוכין מסתמא גם ר"א לא דרשי סמוכין וא"כ תקשי לר"א דל"כ כר' יאשי' דבעי קרא לחלק מנ"ל לחלק גבי הכאה לדלידיה ליה לא נמוקי מדמקלל הכאה לקללה דלח"ו ל"ד סמוכין ואיך מלא ר"א ידיו ורגליו בצמ"ד עכ"ל ובאמת כתב בציואר ווי העמודים לתמוה על היראים דר' יאשי' בעמנו יליף לחלק גבי מכה במכילתא משפטים מדכתיב ומכה אדם וכו' יומת וכו' סדר אמור ופ"י דעת הנכדרי מדות שס נלמד מדכתיב ומכה זוא"ל בראש ועכ"פ לא מטעם דמקשינן הכאה לקללה וא"כ א"ש גם לר"א וכו' כס' אהל ישרים מערכת אות הו"א וכו' נמודי ה' לימוד ס"ג עיי"ש וכו' מנחם שלמה בתוספתא דכריתות פ"ה ה"ה ד"ה אביו ואמו, ובעיקר יסוד בעל חקרי הלכות אשתמיטתיה דברי ה"ה ס"ג מ"ת חא"ח סי' ק"ט שכתב שס דליכא להוכיח דר"ע דדרשי ר"מ יסבור כר' יאשי' דוקא דלף לר' יומתן א"ש עיי"ש וא"כ ה"ה לר' אליעזר ומהרם כל פילפולו שס, וכו' כרס יהושע מערכת ג' תפס לה"ה צ"עלס ממנו ומהרם השואל שס ירושלמי ספ"ה דיבמות והובא בת"כ דר"ע סדר כר' יומתן דלחלק ל"ה קרא ובאמת כנר העיר התו"ה בס' קדושים סי' ק"א דהגמרא שלנו ע"כ לא ס"ל הכין דבזבחים ק"ו א' מפרשי שס בש"ס דר' ישמעאל ור"ע סברי כר' יאשי' דבעינן קרא לחלק עיין בתו"ס שס. ודע דמשכ"ס התפס"י לתמוה היכי ס"ל דלי לא כתב אביו קלל אמו קלל הוי משמע שניהם כהני נם כתיב נם קרא אחינא איש אשר יקלל את אביו ואת אמו ולי ס"ל דמשמע שניהם כאלה את את למ"ל אשתמיטתיה דברי ה"ה ס"ג מגילה ז' ב' שכתב ליישב זה בצמ"ה אופנים ע"ש, ובציואר ווי העמודים סי' נ"ח אות ג' כתב לתרץ בדרך דחוק עיי"ש. (ב) ליתא בז"ל והוספת המעתיק היא. (ג) וכו' בצמ"ג לאוין רי"ט ולפנינו בגמרא רב מתנא וכו' בגלפס ובדברי רב דימי ז"ח איתא בגלפס ר"ד ז"ח אמר מותר מכה אדם כו' והוא כמש"כ הב"י ביו"ד סי' רמ"א ור"ד להחריף פסוקים ופטור דלמר ר"ד פטור ומותר הוא דומיא דפטור דלמר בצמ"ה בצמ"ה ע"כ. (ד) לא מקשינן הכאה לקללה כו'. בגלפס הגי' משונה ועיין בצברי יוסף להרב גאון רחיד"ל ליו"ד ס"ס רמ"א שהקשה שס ע"ד היראים שאמר והמכה אביו רשע חייב וז"ל וק"ק מאי חייב דקאמר דנרשע ללא עשה תשובה אפילו להרי"ף ליה לא אלא איסורא ותו הא דקאמר ותנן ביבמות כו' חייב וכו' זו היא שקשה דהא אוקמא בש"ס כשעשה תשובה והבא ברשע ולא עשה תשובה קאי עכ"ל נם השם חדש כתב סוף דבר דברי רבינו נפלאו ממני אם לא שנאמר בדוחק דהא דקאמר רבינו חייב ר"ל מכת מדרות חייב דהיינו איסורא דרצון עכ"ל אולם לגירסת הכת"י שלפנינו א"ש דרבינו מעיקרא אמר דלמ"ד לא מקשינן הכאה לקללה המכה אביו רשע חייב. ומש"כ דקיי"ל כר"י כו' ז"ל וקיי"ל כר"י והוא לענין מסית ומדיח דלע"ל דלמ"ד ללא מקשינן הכאה לקללה הנוכח אביו רשע חייב מ"מ במסית ומדיח איתו כן שהרי אמרה תורה כו' ואח"כ כתב רבינו דסתם לן תנא דמקשינן הכאה לקללה וא"כ המכה אביו רשע פטור כמו המקלל וכו' רבינו ותנן ביבמות כו' חייב כו' ור"ל נ"כ כאוקמתה הש"ס דדוקא כשעשה תשובה הא לא"ה אינו חייב וז"ש בין מכה למקלל. אלא משכ"ר דסתם לן תנא דלא כר"י קשה דהא תדבר"י להכותו ולקללו אמר כמבואר בגמ' וא"כ אף למ"ד דמקשינן הכאה לקללה א"ש תדבר"י אס כהר"ף והרמב"ם והסמ"ג דתדבר"י בלא עשה תשובה מיירי ומ"מ אסור לזון לעשות כן ע"ג דאין חיוב מיתה. או כמש"כ התוס' ביבמות ז"ב ב' דתדבר"י כשעשה תשובה איירי. (ה) ל"י סילווא מר כו' למיפתח ליה בועתא פי' מורסא משום כו' כז"ל ובגלפס איתא בזה"ל תולדה למכה אביו ואמו שלא יקיו להם דם שמה יחבל בהם כדאמרין בפ' אלו הן הנחנקין [פ"ד ז'] ר"פ כו' והירקאנטי סי' חס"ח העתיק דברי היראים ולא כתב שמה יחבל בהם ועיי"ש בציואר מעשה צלאל שכ' דבאמת הקות דס ע"כ חבלה חשיב וז"ל ע"ז לשון שמה אולם בהכח"י שלפנינו חסר כל החולדה וגראה דס"ל כהרמב"ן בחורח האדם שכ' בצ"י דס"ל דכיון דחבלה גופיה לרפואה היא מותר לזון להקיו לאביו אצל בגלפס הוא כדעת הרי"ף שכ' הרמב"ן שס כיון דליכא אחריני לא שביק לזון למעבד הכי דילמא חביל ביה ספי ממה שהוא בדרך הרפואה וכו"ל שגת חק ולפי"ה א"ש לשון היראים בגלפס שמה יחבל בהם דר"ל ע"ג שמה יחבל בהם ספי ממה שהוא בדרך הרפואה ולחנם היות זה צ"ע בציואר מעשה צלאל הכ"ל ודע דמש"כ כאן רב פפא לא שביק לפנינו הגי' רב לא שביק כו' וגו' רבינו הוא גי' בזה"ל ה' כיבוד והשאלות סי' ס' והרי"ף והסמ"ג ובעה"ש שאילתא ק"ה אות ה' החזיק בגירסא זו עיי"ש. ומש"כ כאן להגיה בועתא כ"ה בגלפס ובערוך ערך בע ובסמ"ג אצל בגמרא לפנינו כוונתא. ובה"ג סי' כ"ו כתב בחתא ופסוק הוא שר"ל ג"כ בועתא בחילוף ח' בעי"ן כידוע שאותיות אחת"ע מתחלפות. ובסו"א מנילה כ"ח א' הקשה למה לא שביק לזון

כב

ספר עמוד ה איסורים שרע לשמים ולבריות יראים

וו רביעי.

הר' חייבי לאוין. מ"ב: לא תענה, גר לא תונה, לא תונה איש את עמיתך, ולא תלחץ [גר]. אלמנה ויתום לא תענון. לא תהיה לו כנושה. לא תענה על ריב. ודל לא תהדר בריבו. ולא תמה משפט אביונך בריבו. אל תהרג נקי וצדיק. לא תכהשו. ולא תשקרו. לא תקלל חבירך ועצמך. דל לא תשא: וגדול לא תהדר. רביל לא תלך. לא תשא שמע שוא. אל תשת ירך עם רשע. לא תעשו עול במשפט. אחיך לא תשנא. על דם רעך לא תעמוד. לא תקום. ולא תטור. בפרך לא תרדה. בעבד שלא תמכר. עבודת עבד לא תעבוד [בן]. לא תאמין ולא תקפץ. משפט לא תמה. חמור (א) לא תראה, בה לא תתעמר, שור נדחה לא תראה, (חמור לא תראה) באברה לא תתעלם, דמים לא תשים, לא תשלח בעלת בעל, אונס לא תשלח, עבד לא תסגיר, חרמש לא תניף, לבב אחיו לא ימס, משפט גר לא תמה, לא יוסיף להכותו, במדה ומשקל ובמאורה לא תעשו [עול], [בכיסך] ובבתיך לא יהיה:

סימן קעה [רמג]

לא תענה. תירא ותעבוד את ה' אלהיך הזהיר וצוה שלא להעיד עדות שקר דכתיב בעשרת הדברות הראשונות ואחרונות לא תענה ברעך עד שקר. ונראה הדבר שבשני עדים הכתוב מדבר כדתנן בסוטה פ"א [ב' א'] לא יקום עד אחד באיש ממשמע שנאמר עד איני יודע שהוא אחד (א) שמועיל לחייב ממון בב' עדים חייבין כדאמרינן בשבועות [ג' א'] הכל מודים בעד סוטה פ"י בעד טומאה דסוטה שחייב ובמעיד בב"ד במקום שאינו יכול לחזור ולהעיד הכתוב מדבר שכל עדות האמורה בתורה בב"ד הכתוב מדבר דילמוד סתום מן המפורש דכתיב גבי שמיעת קול אלה בפרשת ויקרא נפש כי תחטא ושמועה קול אלה והוא עד או ראה או ידע אם לא יגיד ונשא עונו. ואמרינן בת"כ ובשבועות העדות [ג' א'] השביע עליהן חוץ לבי"ד וכפרו (ב) בבי"ד פטורין ומעמא אמר אביי אם לא יגיד ונשא עונו. (ואמר אביי) לא אמרתי אלא במקום שאינו (ג) מגיד זה סתחייב זה במטון. וספק בידי (ד) אם ילמוד עד דהתם מעד דהכא וצריך שאלה. ר' אומר אינו נוהג אלא בראויין. ואם הוזמו עדים ענוש עליהם בפ' שופטים ושומרים דכתיב והנה עד

תועפות ראם

לנביס למיתת כותא כו' הו"ל למחול על כבוד א"ו כל כה"ג שהוא דרך ציון אין כבוד האב מחול ואילו בקדושין [ב' א'] פרש"י ד"ה דלמא רחא ואמר לאבוס מידי ברתחי' ואש"ה משני דמחיל ליה ליקריה עיי"ש ויש לומר דלא דמי הא דא"ל מידי ברתחי' להך דלחבול בהם שזה לא יכול האב למחול ובה"ש סוף סי' ס' כתב דנס צניווי לחוד בלא הכאה וקללה לא מהני מחילה ונ"ל דא"ל מידי ברתחי' בודאי אינו של ציון אלא העדר הכבוד והמורה ובס' מנחת חינוך מ' מ"ח כתב אם אביו מוחל ומאוס להכותו נראה דאין חייב כלל וכן בחבירו וא"ש כלל אש"ה שלא מנאצי זה מטורס מ"מ הכבדא נותנת כן כנלע"ד ברור עכ"ל ולא העיר מדברי הסו"א ושיין בדרכי יוסף ניו"ד סי' ר"מ ובשורירי ברכה שם.

(א) טפל לא תראה. כנ"ל ודע דחסר כאן. פנים לא תכיר. לא יקום עד אחד. ובסוף נ"ל. בסיך ובביתך לא יהיה. (א) אלא זה בנה אב כ"מ שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרש לך הכ' אחד מהיו ע"ש שמועיל לחייב ממון בשני [כשני] עדים חייב כנ"ל. [הגר"ד]. (ב) וכפרו ובאזו והודו בבי"ד כו' כנ"ל. (ג) בנדפס הגי' שאילו. ובת"כ הגי' שאינו מגיד זה סתחייב זה כו' וכנ"ל כאן. (ד) וספק בידי אם ילמוד עד דהכא מעד דהתם וצריך שאלה. כנ"ל להגיה בדברי רבינו הירשאים וקאי על מ"ש רבינו מקודם דלא תענה ברעך עד שקר נלמד מן המפורש משמיעת קול אלה דדוקא בב"ד במקום שאינו מגיד זה סתחייב זה בממון ואח"כ כתב רבינו שהוא מתפקס בזה ולפנ"ש ורבי' אומר אינו נוהג אלא בראויין להעיד. ופשוט דקאי אלא תענה דהכא. נראה דפשיטא ליה דנלמד עד דהכא מעד דהתם. ובנדפס הגי' וצריך שאלה לרבי. ואינו נוהג כו' וכנ"ל להגיה חיבות אלו, ואינו נוהג אלא בראויין להעיד" קודם וספק בידי כו' ואש"ה דע"ז קאי הספק שמסתפק רבינו והמנחת חינוך מ' נ"ז מסתפק ג"כ בזה כיון דכתיב בתורה לא תענה ברעך עד שקר א"כ דוקא אם הוא עד ע"ש התורה אכל אם אינו עד ע"ש התורה א"ש בלאו זה. ואז אפשר דנס עדים פסולים אך בנע"ד קבלו עליהם כד"מ ג"כ טובבים בלאו זה אף שהם א"ח ק"ש עיי"ש וחידוש שלא העיר מדברי הירשאים דכאן. והרמב"ן בפ' התורה דברים ה' כתב, וזיאר ולא תענה ברעך עד שוא לאסור להעיד על חבירו אפילו דבר שאינו כלום ולא יתחייב בו כלום כנ"ל [כנ"ל] כיון שיעיד אמר פלוני ליתן לזה מנה ולא קנו מידו כי שוא דבר בטל עכ"ל והמנחת חינוך שם הביא דעת הרמב"ן בצריך תלמוד עיי"ש ואינו אומר דכוונת הרמב"ן כיון שהתעבד אומר לא היו דברים מעולם ואם יצאו פלוני ופלוני ויעידו שאמרת ליתן לרבינו נותן ואינו

ספר עמוד ה איסורים שרע לשמים ולבריות ראים פו

שקר העד שקר ענה באחיו ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו כל מה שרוצה לעשות להבירו עושים להן סקילה שריפה הרג והנק מלקות וממון. לא ידעתי מניין לאו' שהממון למי שהעידו עליו אחרי שהוא קנס יתנהו (ב) ב"ד לכל מי שירצה (ה) בדתן [פ"ו דמונות מ"ג] בחומש של תרומה ליתן קרן לבעלים וחומש לכל מי שירצה. וכן נראה לי עד יורו לי צדק. סוגיא (ו) נראה לעולם למי שהעידו עליו ונראה כי לא ידעתי מניין. תנן במכות [ג' ה'] מעידין אנו את איש פלוני בן גרושה (ז) הוא אין אומרים יעשה זה בן גרושה והלוצה תחתיו. מנא הני מילי אמר ר' יהושע בן לוי אמר קרא ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לזרעו ולפסליה לדידיה ולא לפסליה לזרעיה בעינן כאשר זמם וליכא. ותנן מעידין אנו את איש פלוני שהייב גלות איני אומר (לא) יגלה זה תחתיו אלא סופג את ארבעים. מנא ה"מ [ג' ז'] אמר ריש לקיש אמר קרא הוא ינוס ולא זוממיו. ותנן [פ' ה'] אין העדים נעשים זוממים עד שיאמרו עמנו הייתם במקום פלוני מה"מ אמר רבא (ח) אמר קרא והנה עד שקר (ט) ענה באחיו שהשקר גופה של עדות. ותנן [פ' ה'] על פי ב' או ג' יקום אם על ב' יקום על ג' לא כש"כ אלא מקיש ג' לב' מה ג' מוסיף לב' אף ב' מוסיף את ג' מנין שאפילו מאה ת"ל עדים ר"ש אומר פירש ר' שמעון לא בא לחלוק אלא להוסיף מה שנים אינם נהרגין עד שיוזמו שניהן אף ג' עד שיוזמו שלשתן ומנין שאפילו מאה ת"ל עדים (י) [ו] מקיש שלשה לשנים מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטילה אף שלשה כן ומנין שאפי' מאה ת"ל עדים. אין לשאול מאי שנא דמפקי מאה מעדים ב' ולענין דדרשינן ימים שנים רבים ג' ודרשינן במיעוט משמעותיו כדתניא [פסחין י"ג ז'] וסמכו שנים זקנים שנים והרבה כיצא בהן ואני (יא) צריך להביאם. התם היינו טעמא שהיה (יב) מדה שאינה קלה והכא היא מדה קלה. והכי תניא בת"כ ימים יכול אפילו הרבה אמר ר' עקיבא כל ששמועו מרובה וכו' ר' יהודה בן בתירא פי' מסביר ומפרש דברי ר' עאמאי תפשת מרובה (יג) מועט תפשת וכו' ומסביר בלשון הזה ב' מדות אחת קלה ואחת שאינה קלה מודדין במדה קלה ואין מודדין במדה שאינה קלה ר' נחמיה אומר פי' מסביר דברי ר' ע"ב בלשון אחר בא הכתוב לפתוח או לנעול והלא לא בא אלא

תועפות ראה

חזר בי ונצלו אלו והעידו כן בשקר שעכ"פ מוסיף ממון בעדות שקר אלא דב"ד לא יתחייב כלום ומדוייק לשון הרמב"ן ולא יתחייב בו כלום דב"ד ולענין דאם לא יגיד ונשא עונו אין להסתפק אם הוא דוקא בשנים כדכח' בלא תענה בנשך עד שקר או אפילו בחד דלהדיא אמרו דב"ק דנ"א ח' דאורייתא הוא דבי וכלן הנהיגי בדברי רבינו מיהו לפמ"ש ב"ש"ת חו"י סי' קס"ו י"ל דמ"ש ב"ש"ס שם אלא בחד אין ר"ל דלא עבר דאח"כ אפי' בחד עובר אלא דכח' ל"ק פשיטא דנ"ל הא גופיה קמ"ל דגם חד עובר באם לא יגיד ודרשינן טעמא דקרא דגם גי' ל' היוק ממנו קפיד קרא דלמלא לא יטעם ואל"כ הפסיד ממנו חזירו ועיין בס"י יו"ד סי' רכ"ח סקמ"ב ובהנחות יד שאלו שם ועיין בתוס' דקמ"א פ"ו דטועה אות כ"ב. (ה) שירלו בו' נותן בו' כנ"ל וכ"ה בנדפס וביריקאנטי סי' תנ"ה ע"פ רבינו. (ו) סוגיא בו' עליו ואנכי לא ידעתי מנין כנ"ל. ובנדפס חסר כח' וזשטיק ספק רבינו עיין דר"ד ח"ג סי' תרכ"ד ודברי מרדכי לם' ואיר' נתיב סי' ג' אות מ"טוהס"א אכלי יסודה ביאר לפסרי סי' שופטים כתב לחלק דבחומש דלרומה משום קפידא דקדוש ודוממין משום קפידא דנעלים. והכא ע"ג דשגג דתרומה תשלומין ידיה כפרה כדלמדין במס' תרומות רפ"ו דאם ר"ה הכהן למחול איתו יכול למחול משום דלא הוי ממון אלא כפרה כמ"כ התוס' כחובות ז' ב' ד"ה זר עכ"ל מסתפק היראים בעדים זוממין כמסכ"ר בלשון אחר שיהא קנס ור"ל דיש לדמות דין קנס לדין כפרה לומר דיוקנסו להוסיף מהם ממון אף שלא היוקו כלל אלא ציקשו להזיק ומיהו מני דה"ה נאמר דאין ציד הכע"ד שר"ה לחייבו למחול. דעכשיו שהדין כסוגיא דעלמא שהממון למי שהעידו עליו בודאי יכול למחול משא"כ לפסקת היראים יסתפק גם בזה הדין ולא יוכל באמת הכע"ד למחול. ומשמע מדברי רבינו דלמ"ד עדים זוממין מוטעה הוא ולא קנסא לא מסתפק ליה מידי דבדלתי הדין נותן דמשלמין ממון למי שרצו להפסידו והוא דלא כהפ"י שכתב ב' למכות ד"ב ע"ב דרבנן דר"ע סברי דתשלומי ע"ז משום כפרה ומש"ה מחייבי רבנן ע"פ ענינו עי"ש דלפי דברי הפ"י עדיין הו"ל להרא"ה להסתפק בכפרת ע"ז אם סוב לכפרת חומש דתרומה לשלם לכל מי שהע"ד רצו או לא והכחן כדברי רבינו הרא"ה דבע"ז לא שייך כפרה כלל כמ"ש במכות ז' ב' ואין משלמין אף"כ קסברי כופר כפרה והכי לאו בני כפרה נינהו ועי"ש ב' הרישב"א ואף שאמרו שם מקודם במיד מני לינו כי היכי דתיבה ליה כפרה איתו כפרה ממש ומיתה כ"ג היא שמכפרת עליו ועי"ש ברישב"א באורך והרב הנאון מוהר"ר ירושם יסודה לבי פשרילמחלן ז"ל מד"א דמחייבו כתב ב"ד ה"ס' יראים שלו עמ"כ לא ידעתי מנין בו' בזה"ל עי' פרש"י שמות כ"ב ח' אשר יאמר כי הוא זה לפי פסוקו בו' ואם ירשיעו את העדים שגמלא זוממים ישלמו הם שנים לשומר עכ"ל רש"י ואף לפי דרשת חו"ל אין מקרא יולא מידי פסוקו ג"כ וכתבי ישלם שנים לרעהו כפרה"ע עכ"ל וראיתי בס' דברי שאלו שה"ל להנאון מהרי"ן אבד"ק לזכ"ס פ' נשא בסקוק א"ש כי ישעו מכל חטאת האדם וגי' שכתב שם וז"ל וביראים האריך דמנ"ל שייך למי שזמם לו דלמא שייך למקום וכחך דנפקא ליה מדכתבי לעשות לאחיו ע"ש עכ"ל ולשונו מנומנס בעיני דלא מנאל ביראים לומר לזה מדכתבי לעשות לאחיו. וביד שאלו לוי"ד סי' רכ"ג אות ב' כתב דמ"ש"ה נותן לזה שהעידו עליו ליהיה ממון שיש לו תובעין דהוא יחזק מהן דבלא"ה יהיה ממון שאין לו תובעין עי"ש. (ז) וחלושה הוא כנ"ל. (ח) לפנינו אמר רב אלא. (ט) העד שקר ענה בו' שחשקר גופה בו' כנ"ל. (י) ומקוש כנ"ל ובנדפס יתא' דה' הקושא ועי' פסחין ע' א' דה' הקושא ר"ע אמר לה ורבינו כאן לא זכר דברי ר' עקיבא הקודם לזה שגמלא מזה דמילתא באפי נפשיה הוא. (יא) ואני ז"ל ואני. (יב) שהיה כנ"ל ומש"כ רבינו קלה בת"כ הני' לפנינו כלה וכ"כ התוס' סוכה ב' ז' ה' תפשת וכן ז"ל להניא כאן. ובנדפס חסר מן אין לשאלו בו' עד לא ננעלת ועי' לעיל סי' ז"ד. (יג) לא תפשת תפשת

ספר עמר ה' איסורים שרע לשמים ולבריות יראים

לפתוח ואם אתה אומר עשרה (יד) אלא טאה וד' אלף כשאתה אומר ימים ב' פתחת הלכה (טו) בעדים נפרש במרובו שהרי כשאתה אומר אלף וריבוא לא ננעלת. ותניא ר' אומר לא הרגו נהרגים (טז) דכתיב כאשר זמם אלמא בלא הרגו משתעי קרא מדלא (יז) כתיב כאשר עשה ואע"ג דבהרגו הוה ליה (יח) למימר מק"ו אמרינן אין עונשין מן הדין וילפינן מקראי במכות פ"א (ה' ג').

סימן קפ (א)

גר לא תונה. לא תונו איש את עמיתו. הזהיר הכתוב בפ' בהר סיני לא תונו איש את עמיתו ויראת מאלהיך אני ה'. ותניא בת"כ ומייתנין בהוזהב (נ"ח ג') באונאת דברים הכתוב מדבר אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון כשהוא אומר אל תונו איש את אחיו הרי אונאת ממון אומר הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הא כיצד אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם היה בן גרים אל יאמר לו (ב) פה שאכל גבילות וטריפות ילמוד תורה שנאמר מפי הגבורה אם היו יסורים באין עליו או מקבר את בנו לא יאמר לו בדרך שאמרו חביריו לאיוב תלא יראתך כסלתך וגו'. וכשם שאונאה בדברים כך אונאה בעין רע שאמר (ג) פני רעים שמסור ללב. כדתניא (ר') יהודה אומר ויראת מאלהיך ותניא בהוזהב (י"א א) אף (ד) לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך. ותניא בהוזהב לא תונו איש את עמיתו עם שאתך בתורה ובמצות אל תונה למדנו שלא הזהיר הכתוב באונאת דברים אלא ליראי ה' אבל אם עברין במזיד הוא אפילו בדבר אחד ולא עשה תשובה רשאי להנאותו (ת) בדברים. והיינו דאמרינן במגילה בסוף הקורא את המגילה (כ"ה ג') האי מאן דסני שומעניה שרי לבוויי בנ' ושי' (ו). כדאמרינן במ"ק (י"ז א') שנדה רב יהודה מאן דסני שומעניה ואמר (ז) ר' אמי האי מאן דעבר אדרבנן שרי למקרייה עברינא. והיינו דאשכחן במדרש

תועפות ראם

חפסת מועט כ"ל. (יד) עשרה או אינו אלא כו' כ"ל וזה לשון הת"כ סוף מנחת אש ימים עשרה או אינו אלא מאה אלא מאהים אלא אלף אלא רבוא כו' וא"כ משכ"ר מאה וד' אלף ס"ס חבת וד' ו"ל ור'. (טז) הלך כ"ל. (טז) הרגו אין נהרגים דכתיב כ"ל וכ"ה נדפס אלא כתיב שם ר' יהודה אומר ולפינו דריבי אומר. (יז) מדלא כתיב כאשר עשה כו'. רבינו לשיטתו שכתב לעיל סי' י"ט צ"ל המשה למות ב' ב' א"ל הרי כבר נאמר לעשות לאחיו והרי אחיו קיים פי' מלשנות דריש דמשמע לעשות ולא עשה ור"ל דמזה מוכח דגם כשלא נהרג חייבים אצל מיעוטא לפסור בנהרג אין כאן ונמשכ"ס צביאורי וספיר סיים כאן ואע"ג דבהרגו הו"ל מק"ו אמרינן אין עונשין מן הדין ודלא כפרש"י מכות ב' ב' שכתב ברה"ע הרגו אין נהרגין דכתיב כאשר זמם ולא כאשר עשה עכ"ל דמשמע מדבריו דמיעוטא דכאשר זמם בל לפסור בנהרג ולאספיקי מק"ו וגם משכ"ר רש"י שם ה' ב' במשנה ד"ה לעשות לאחיו אין ר"ל לדייק מתיבת לאחיו דמיותר כמש"ל הפנ"י שם דא"כ להגם תפס רש"י צ"ל המשה חבת לעשות וגם הוא סותר לפי' דק"ב ב' שלא זכר פסיוס דחבת לאחיו אלא כוונת רש"י דלשנות משמע שעדיין לא עשה וכמשכ"ס היראים והיינו הך דכאשר זמם ולא כאשר עשה שכתב למעלה אלא דבהא חולק על היראים דהיראים לא ס"ל מזה מיעוטא לפסור בהרגו כ"ל אצל רש"י ס"ל דמזה מיעוטא דלא נדרוש ק"ו להרגו וכ"ל רבינו ירוחם במישורים נתיב ב' ח"ו צוה"ל וגראה לפרש"י דה"ס אש הלך אין לוקין מטעם כאשר זמם ולא כאשר עשה עכ"ל דלשיטת רבינו הרא"ם אש הלך אין לוקין מטעם דאין עונשין מה"ד ולשיטת הראב"ד אש הלך אין לוקין מטעם דאין עונשין מה"ד מ"מ לא חלקה תורה וכוין דגבי קטלא קו"ל כאשר זמם ולא כאשר עשה ה"ה לענין ממון אע"ג דהוי דבין אהדורי שאין הפסוק פי' לנדרין עכ"ל ועי"ש צ"ת הו"ו אות י"ב שכתב לדבר ברור דיש פירכא על הק"ו דממון ד"ל מה לכאשר זמם שכן חייב גם בנפשות האמר ככאשר עשה פספסו בנפשות ומש"ס יפסור גם בממון עי"ש שייחם זה להריטב"א וא"כ גם דעת רבינו נעלמה בזה כמאן ס"ל. (יח) ליה. י"ל נ.

(א) כנראה דלג הסופר ככ"י פארוי סי' קע"ט. המעתיק. ועיין הלן סי' ר"ח משכ"ס ד"ל סי' קע"ט. גר לא תונה. והוא נדפס סי' נ"ב עי"ש כל הסימן ואח"כ י"ל סי' ק"פ לא תונו איש את עמיתו הזהיר כו' והוא נדפס סי' נ"א. (ב) לו זכור מעשה אבותיך אש ה"ס גר ובלא ללמוד תורה לא יאמר לו פה כו' כ"ל. שם חדש. וכן נריך להגיה בסמ"ג לאוין קע"א. (ג) שמראה פנים רעים כ"ל. [הנראה ד]. (ד) ר' יהודה אומר אף כו' כ"ל ועי' ח"א מהרש"א פסחים קי"ב ב' ומה שסיים שם ויש לחלק י"ל דר' יהודה איירי בשעה שאין לו דמים והוא אינו רואה ליקח כמנאור בת"כ בדברי ר"י אצל בפסחים שם מיידי אף שרואה לקנות דהוי חש"ס בת"ח אש לוקח בלא דמים כדאי' ביומא דפ"ו וכ"כ בהתו"ה לת"כ שם. (ה) להנותו כ"ל וכן בסמוך י"ל כן. (ו) פי' גייסא שטייל פי' אחר בן גוים או בן טפסה פי' אחר גערת שמחא דאמרינן כו' כ"ל וכ"ה בסמ"ג שם. ובנדפס חסר הפי' האמנעי ועיין פס"י מגילה שם. ובנפ"א דקדק אהא דמותר לבנות את אמו אע"פ שהיא גנועה ונשירה וככתב דרב אשי לטעמיה איל בסקהדרין כ"ב א' וכ"כ הערוך ערך בן עיין מג"א סי' קכ"ח סקס"ב ובשילהי מס' סוכה ונדרים ס"ד א' ר"ן ד"ה ר"א. (ז) ואמר ר' אמי (שבת מ' א') האי מאן

ספר עמוד ה איסורים שרע לשמים ולבריות ראים פז

(ח) מנין ההונה אותך שאתה רשאי להנאותו ת"ל עמיתו פי' כיון שהונה אותך הרי הוא עברין ואינו אתך בתורה ובמצות. וצריך להזהר מאונאת דברים דאמר רב חסדא [כ"מ י"ט א'] כל השערים ננעלו ושערי אונאה לא ננעלו שנאמר הנה ה' נצב על חומת אנך וכידו אנך. ואמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחא [י"ט ב'] גדולה אונאת דברים מאונאת ממון שבוה נאמר ויראת מאלהיך וכו' לא נאמר ויראת.

סימן קפא [ג]

גר לא תלחץ. הזהיר הכתוב בב' מקומות על לחיצת הגר כדכתיב וגר לא תונה ולא תלחץ (א) וכתיב וגר לא תלחץ (ולא תהיה לו כנושה) לחיצה זו אינו (ב) יודע מה הוא אבל מרתניא בהחוב [י"ט ב'] הלוחצו עובר בג' לאוין משום לא תלחצנו וגר לא תלחץ ולא תהיה לו כנושה (ג) ולמדנו מסוף איוורו נשך [ע"ה ב'] דאמר התם כי אתא רב דימי אמר מנין לנושה בחבירו שאסור לעבור לפניו פי' שלא יראה כתיבע ת"ל לא תהיה לו כנושה למדנו פי' הלחיצה שילך עם [הגר] לפניו משורת הדין ולא יעמיד עצמו (ד) לדין ולא יבקש עקיפין וענינין להכאיב ללבו.

סימן קפב [ג]

אלמנה ויתום לא תענון. הזהיר הכתוב בפרשת ואלה המשפטים כל אלמנה ויתום לא תענון פי' לא יענה אותם לא באונאת דברים (א) ולא בדברים רעים ודבר זה אפי' בכל ישראל אסור ולא הוצרך הכתוב להזהיר עליהן אלא לעבור עליהן בב' לאוין.

תועפות ראה

מאן כו' לפנינו שם אמר רבא ונדרפס ובסמ"ג שם איתא ואמרין נמי ואלו גס כאן נהווה בטעות ר' אחי [הגר"ד]. מיהו נגדה י"ג ב' גבי המקשה עלנו לדעת ר' אחי אמר נקרא עברין ואפשר דדוקא כזה אמר ר' אחי נקרא עברין ועיין גדה י"ב א' שר' אחי אומר שם כל המקיים דברי חכמים נקרא נוע ועי"ג בדברי רבא ועיין בס' כלילת המנוחה מערכת העין אות א'. (ח) במדרש מנין ההונה אותך כו' וכ"ה בסמ"ג לפנינו חבל בהגמ"ל פי"ד מהל' מכירה הס' כתב ע"ג ס"ה בשם המדרש שאם הונה עמנו אתה רשאי להונוה ועיין הגהת רמ"א לחו"מ סי' רכ"ח סעיף א' ובסמ"ע שם סק"ד ולא ראה דברי רבינו מה שכתב פי' כיון שהונה אותך ה"ה עברין כו' ומבואר שהעיר שו"ת וכ"כ בס' חפ"ח כלל י' בצאר מים חיים אות ל"א ומה שהקשה שם הסמ"ע מ"ש אם הונה אותך יותר מאם הונה אחרים לק"מ דאם הונה אחרים צריך לדון בדבר עם מי הצדק ואסור לדון אותו לעברין עד שיתברר היסוד שהונה לאותו אדם על חנם ומש"ה נקט המדרש דבר פשוט אם הונה אותך ואתה יודע בודאי שהונה אותך על לא דבר אתה רשאי להוכותו שאינו אתך בתורה ומצות ועי"ג בס"ח בשם מרדכי הארוך וז"ל המכילתא משפטים ריש סי"ח ומנין שאם הויתו שהוא יכול להוכיח ת"ל וגר לא תונה ועי"ג בדברי המדוע ועיין בגל"ע דרוש ס"ח שפי' הכתוב דלא כדברי רבינו בשם המדרש.

(א) תלחצנו כל"ל ונדרפס חסר מקרא זה. (ב) א"י מה הוא. כתב השם חדש אע"ג דמכילתא משפטים פי"ח אמרו ולא תלחצנו בממון וא"כ אחי קאמר א"י מה הוא ואפשר דכוונת רבינו כיון דכתיב תרי קראי ולא תלחצנו ולא תלחץ, על הכתוב הב' וגר לא תלחץ קאמר לחיצה זו א"י כו' עכ"ל ואינו אומר דכוונת רבינו לפסמ"כ בנדרפס סי' כ"ב ובכלל לא תונה יס אונאת ממון ויס אונאת דברים ועיין להלן ס"ס ר"י בביאורי ועי"א רבינו לחיצה זו א"י מה היא פי' מאי איכא בין אונאת ממון ללחיצה ממון עד שפי' שילך עם הגר לפניו משוה"ד כו' וגי' רבינו בגמרא כמס"כ רש"י בב"מ כ"ס ב' ה"ג כו' ודלא כמס"כ הרישב"ח ביה"ט שם ע"ג הראב"ד הלוחצו נמי בג' ולא ידענא היכי כתיב אלא מדכ' בעצד עברי לא תדרה זו בפרק דהיינו לחיצה וכש"כ בן תורין הוא עכ"ל ועיין רמב"ד פי"ד מהל' מכירה הס' ובהנהגות חדשות לסמ"ק סי' פ"ח. (ג) בנדרפס כתוב וגר בכלל ישראל הוא למדתי דומיא דלא תהיה לו כנושה ופי' דלא תהיה לו כנושה למדנו בסוף כו'. [הגר"ד]. (ד) עמנו על דין תורה כ"ה בסמ"ג לאוין קע"ב ונדרפס חסר מן ולא יעמיד עם"ס ועיין בהנהגות חדשות לסמ"ק סי' פ"ח.

(א) בנדרפס ממון וכ' לכאורה. [הגר"ד]. ולשון הרמב"ם בסמ"מ ל"ח רנ"ז שלא יענה אותו לא במאמר ולא במעשה עכ"ל וא"כ שפיר י"ל גי' הכת"ל לא באונאת דברים היינו במאמר ולא בדברים רעים היינו במעשה ובס' חרדים פי"ד מל"ח בפה וקנה כל יום כ"כ כ"ד כתב כל אלמנה ויתום לא תענון ל"מ בממון אלא אפילו לדבר בהם בקושי הוי עניו עכ"ל וזהו כמס"כ היראים הנדרפס לא בהונאת ממון ולא בדברים רעים פי' ל"מ בממון אלא אפילו בדברים ומש"כ רבינו וד"א אפילו בכל ישראל אסור כו' לעבור עליהן בב' לאוין תמה עליו בביאור ווי העמודים דמכילתא משפטים פי"ח משמע דצין לר' ישמעאל צין לר"ע אין חילוק בין יתום ואלמנה לשאר כל אדם אלא דר"ע יניף שאר כל אדם מדלא כתיב לא תענון ור"ע ס"ל שדבר הכתוב בהווה ואין כתב רבינו דביתום ואלמנה לחוד קאי לאו זה ולא בשאר כל אדם וגם השם חדש דקדק מהמכילתא ע"ד רבינו הרא"ש עי"ג אולם בס' משנת חכמים סי' ז' יצין שמועה אות א' כתב דדוחק לומר דלכ"ע ה"ה כל בני אדם הן בלאו דלא תענון אלא דמשמעות דורשין איכא בינייהו דמר מסיק לה מלשון לא תענון ומר ס"ל דליבר הכתוב בהווה דז"ל כו' ועי"ג שפירש דר"ע פליג וס"ל דדוקא אלמנה ויתום וזהו דעת הרמב"ם בספ"י מהל' דיעות כמו דקיי"ל דהלכה כר"ע מתכורו אלו דברי

ספר עמור ה' איסורים שרע לשמים ולבריות יראים

סימן קפג [רעא]

לא תהיה לו כנושה. הוזהר הכתוב ב' ואלה המשפטים לא תהיה לו כנושה פי' אל תשתרר (א) עליו בשביל הלוואתך שאתה מראה עצמך שאתה נושה בו ולא תראה עצמך [לו] בשעה שאין לו [שנראה] כאלו תובעו. ומה שכתוב את העני עמך אין לנו לומר שלא הוזהר על (ב) שלו עמו ועל העשיר אלא דבר הכתוב כהוה שדרך העני ללוות. אי נמי ללמד שעני שעמך קודם להלוואתך לעני שלא עמך דאם בכסף תלוה הוי מנ' אם שהוא חייב ללוות.

סימן קפד [רמה]

לא תענה על ריב. הוזהר היוצר ב' ואלה המשפטים לא תענה על ריב לגמות פשטיה דקרא במאי דכתיב הוזהר הכתוב שלא יחלוק אדם להקניט את חבירו לגמית משפט (א) וסבור בלבו דאין כאן גזל כי לבסוף יודה לו לפסוק הדין ע"פ המשפט והמתמיד בעדותו לחלוק עובר בלאו. ורבותינו דרשו (גם) בסנהדרין פ"א דיני ממונות [ל"ז א'] שדיני נפשות סתהילין מן הצד שאילו ידבר הנדול תחלה לא (ב) רשאי לחלוק עליו. מה"מ אמר רב אחא בר פפא אמר קרא לא תענה על ריב לגמות בלי יו"ד כתב למדרש בזה לא תענה על ריב. ומנלן דבדיני נפשות משהעי קרא דכתיב לא תהיה אחרי רבים לדעות וכתב אחרי רבים לגמות (ג) הא כיצד לא כהטייתך לטובה המייתך לרעה המייתך לטובה ע"פ עד אחד המייתך לרעה ע"פ שנים ואיוהו דין השייך ביה למימר פעמים לטובה ופעמים לרעה הוי אומר דיני נפשות דאילו דיני ממונות אי אפשר להיות בהם רעה בלא טובה וטובה בלא רעה שהטיב לזה רע לבעל דינו ורע לזה טוב לזה (ד) אין סקרא יוצא מידי פשוטו להוזהר החולק על ריב ודין להטות משפט אפי' לא יהיה שם גזל.

סימן קפה [רלט]

ודל לא תהדר בריבו. צוה היוצר בבא הדל לפניך לדין שלא תאמר מצוה להדרו בדברים ובענין יותר מבעל דינו מפני דלותו והייתי סבור לעשות מצוה לקרבו בדברים ולהדרו בענין לכך נאמר בואלה המשפטים ודל לא תהדר בריבו וכל ריב שבואלה המשפטים תירגם אונקלוס דין לכך (א) מתורגם בכאן בריבו בדיניה חלכך י"ל שלא הוזהר הכתוב כי אם בדין.

תועפות ראם

דבריו שם והנה לפי דעת הרמב"ם אליבא דר"ע זה הענין דלמנה ויתום אינו צלל ישראל דלע"ג שהוזהרו ג"כ לא חוגו איש את עמיתו בדברים ובממון מ"מ אלמנה ויתום יאלו לידון בדבר החדש לחוס עליהם יותר להנהיגם בחמלה יותר משאר כל אדם אלל רבינו היראש ס"ל דזה הענין דלמנה ויתום הוא הענין שהוזהרו כל ישראל עליה ומה שכתוב מקרא מיוחד באלמנה ויתום אליבא דר"ע ל"ל אלא להוסיף בו לאו יותר וס"ד לצבור עליהן צ"ל לאוין.

(א) אל תשתרר עליו. בגדפס כתוב אל תשרתו כסביל כו' וגו' הכת"י ברור יותר ומש"כ כאן בסמוך ח"ל ללמד כו' ע"ס ליתא בגדפס ועיין צ"מ ע"א ח' דתני רב יוסף כו'. (ב) אלא על העני ולא על העשיר כ"ל. [הגר"ד].

(א) בגדפס ואפי' אומר בלבו כו' אורה לו כו' המשפט והאמת מיד בעשותו לחלוק כ"ל. [הגר"ד]. (ב) יהא אדם רשאי כ"ל וכ"כ בגדפס ואפשר דרבינו כ' בדיוק לחלוק עליו לאפוקי דרך שאלה דיכולין לגמות כמס"כ התוס' בסנהדרין ל"ו ח' ד"ה ד"ל וצוה יושב חווי העמודים תמיתה המל"מ דרך מלוות ח"כ שאם כבר דיבר המופלא וכי יענו חביריו אמר בע"כ ויסו את הדין וכן מש"כ כ' לתרץ שאם התחיל המופלא אסור לגמות אחריו וזה שהוא מופלא עומד במקומו והוריו ומתחילין מן הקטן. ודעת רבינו כפי' הכ' שכתוב בסנהדרין שם דלא תענה על ריב דדיני נפשות כתיב ולא בד"מ והרמב"ם בסה"מ מ' רפ"ג ובחיבורו פ"י מהל' סנהדרין ה"ב כתב וכלל לאו זה שלא יחזור המלמד זכות דל"ל ללמד חובה שנאמר לא תענה על ריב נפשות וכ' ע"י המעשה"ח אמנם לא נמלא זה בגמרא ולא במכילתא עכ"ל אמנם זה לשון המכילתא משפטים פ"ב אזהרה לדין שלא יטה אלא לקב זכות שנאמר לא תענה על ריב ואינו מוכן ופי' הפנים יפות שהוא משאח"ל דדיני נפשות המלמד זכות ח"ל ומלמד חובה כדחק המורה אומר אני מזהב במקומו והיינו דלמח לא יענה על ריב לגמות לחובה וא"כ הרי מוצא במכילתא דינו של הרמב"ם ועיין להלן סי' תמ"ד בבחיוריו חות ה'. (ג) לגמות הא כיצד. בגדפס ליתא וכחזו שם לגמות לא כהטייתך כו' ולשון המשנה ריש סנהדרין ממשמע שנאמר ל"ח אחרי רבים לדעות שומע אני שאיהיה עומד לטובה ח"כ למה נאמר אחרי רבים לגמות לא כהטייתך כו' וכ"ל. [הגר"ד]. (ד) מיחו אין כו' כ"ה בגדפס.

(א) וכן כ"ל והנה רש"י כפי' החומש פ"י לא תהדר. לא תחלוק לו כבוד ולזכותו בדין וכן פרש"י בקדושין ל"ג ח' יכול יהדרנו בממון כו' וכונן ודל לא תהדר בריבו עכ"ל א"כ הרמב"ם בסה"מ מ' רע"ז והוא דלא כפי' היראש להדרו בדברים והווי העמודים ה"ר מחולין ק"ל ח' שאלמו שם מאי הדיקו אלימא דדינים והא כתיב ודל לא תהדר בריבו משמע לזכותו בדין קאמר ולא הידור בדברים ואפי'